

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ κ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΟ**

**Η «ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ»
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ**

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ – ΑΝΔΡΕΑΣ
ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ – ΚΑΡΑΜΠΕΛΑ ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ
Αρ. μητρώου 1340200500115**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ
Εισαγωγή	2
Κεφάλαιο Α – Ιστορική εξέλιξη των συνταγματικών δικαιωμάτων	7
Κεφάλαιο Β – Τοποθέτηση του ζητήματος της πλαστότητας της νομικής «Σύγκρουσης» Δικαιωμάτων στο πλαίσιο της σύγχρονης έννομης τάξης – η μετάβαση από την παραδοσιακή στη σύγχρονη θεωρία των συνταγματικών δικαιωμάτων	12
Κεφάλαιο Γ – i) Η «Σύγκρουση» Δικαιωμάτων	16
ii) Εμφανείς και «νομιμοφανείς» συγκρούσεις	18
Κεφάλαιο Δ – Η αντιμετώπιση του ζητήματος της «Σύγκρουσης» Δικαιωμάτων από την ελληνική δικαστηριακή πρακτική	22
Περίληψη	23
Βιβλιογραφία	25

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΟ ΘΕΜΑ

Το ζήτημα της «Σύγκρουσης» των Δικαιωμάτων αποτελεί την βάση ενός συμπεράσματος. Υποβαθμίζει θα λέγαμε την επιστήμη μας καθώς καθιστά την νομική όχι επιστήμη αλλά ούτε καν τέχνη και μας οδηγεί μοιραία στην στάθμιση. Εξετάζοντας το θέμα της σύγκρουσης διαπιστώνουμε ότι η σύγκρουση αυτή είναι επίπλαστη, δε μπορεί δηλαδή να υπάρχει στο πλαίσιο της σύγχρονης έννομης τάξης. Έτσι αντιλαμβανόμαστε ότι μπορούμε να έχουμε μια σύγκρουση πραγματική και όχι μια σύγκρουση νομική. Παλαιότερα η επιστήμη μετέφερε την πραγματική σύγκρουση στο νομικό πεδίο. Αποστολή όμως του δικαίου σήμερα είναι να ρυθμίζει τις διαφορές/σχέσεις. Υπο νομική έννοια δεν υπάρχει ποτέ σύγκρουση. Αν υπάρξει σύγκρουση δεν ευθύνονται οι νόμοι αλλά οι πολίτες. Αν παρασυρθούμε από τη σύγκρουση θα οδηγηθούμε στη στάθμιση. Εκτός όμως από τον δρόμο της στάθμισης στη σύγχρονη θεωρία και δικαστηριακή πρακτική εφαρμόζεται και ένας καινούριος δρόμος, αυτός του δικανικού συλλογισμού ο οποίος δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την πρόοδο της ελληνικής έννομης τάξης αλλά και της νομικής σκέψης γενικότερα.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Τα πρώτα ίχνη των ατομικών ελευθεριών αναζητούνται και όχι άδικα στην αρχαία Αθήνα όπου γεννήθηκε και ευδοκίμησε το δημοκρατικό πολίτευμα μέσα στο οποίο βρήκε πρόσφορο έδαφος ο συνδυασμός προσωπικής (ατομικής) ελευθερίας και κριτικής υπεροχής, έννοιες που εμφανίζονται ακόμη και σήμερα από μερικούς συγγραφείς ως διαλεκτικά ασυνδύαστες. Τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν στο πλούσιο της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας προστατευμένες από το δίκαιο βασικές πλευρές της ανθρώπινης υπόστασης και δραστηριότητας χωρίς την απαίτηση ύπαρξης ενός υπερέχοντος συνταγματικά κειμένου με την σημερινή έννοια. Ελευθερία και ισότητα αποτελούν εδώ βασικές αρχές της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας, <<μητρικά δικαιώματα>> τα οποία προσδιορίζουν νομικά το status του πολίτη.

Τα <<θεμελιώδη δικαιώματα των αρχαίων Ελλήνων>> δεν έχουν έντονη αντικρατική κατεύθυνση, όπως τα <<ατομικά δικαιώματα>> του μεταγενέστερου δυτικού συνταγματισμού γεγονός που οφείλεται στην έλλειψη του αυταρχικού κράτους το οποίο δε θα μπορούσε να βρει πρόσφορο έδαφος σε μια κοινωνία όπως η αρχαία δημοκρατική στην οποία η ελευθερία γίνεται αντιληπτή στην καθολική της διάσταση.

Από το 13^ο αιώνα μέχρι και την σημερινή εποχή η ιστορία των ατομικών ελευθεριών ταυτίζεται με εκείνη του αγώνα της ανθρωπότητας για ελευθερία και δικαιοσύνη. Η πρώτη νομική διαμόρφωση των ατομικών γίνεται το **1215** στη **Magna Charta**. Ακολουθούν το **1629** η **Petition of Rights**, το **1779** η **Habeas Corpus Act** και η **Bill of Rights** το **1689**. Το **1776** έχουμε τις διακήρυξεις της πολιτείας της Βιργινίας (**Bill of Rights**) η οποία οδήγησε στη συνέχεια στο Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών του έτους **1787**.

Στην ηπειρωτική Ευρώπη το κλίμα του κρατικού και εκκλησιαστικού απολυταρχισμού οδήγησε στην γαλλική επανάσταση που είχε ως αποτέλεσμα το **1789** τη <<Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη>> η οποία υπήρξε προοίμιο του γαλλικού συντάγματος του **1791** καθώς και των διακηρύξεων του **1793** και **1795**. Τα κείμενα του **1789** και **1791** δημιούργησαν τον <<κλασικό κατάλογο των ατομικών

δικαιωμάτων >> ο οποίος στην σύγχρονη εποχή έχει μεταβληθεί κατά πολύ και ποσοτικά αλλά και ποιοτικά. Τα ατομικά δικαιώματα κάτω από την επιρροή της θεωρίας του φυσικού δικαίου το οποίο αναγνωρίζει ως μοναδική πηγή δικαίου την ανθρώπινη φύση διαπλάστηκαν στη μετά γαλλικά επανάσταση <<κλασική>> νομική θεωρία ως δημόσια δικαιώματα με αποκλειστικά αντικρατική κατεύθυνση η οποία όμως δεν ανήκει όπως θα δούμε στη <<φύση>> των ατομικών δικαιωμάτων αλλά είναι αποτέλεσμα των ιστορικοπολιτικών συγκυριών της εποχής της διαμόρφωσης της κλασικής νομικής θεωρίας.

Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο εμφανίζονται οι πρώτες κινήσεις για **διεθνή κατοχύρωση** των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Μέχρι το τέλος του 1ου παγκοσμίου πολέμου αλλά και κατά τον μεσοπόλεμο, υποκείμενα του διεθνούς δικαίου θεωρούνταν αποκλειστικά τα κυρίαρχα κράτη και όχι τα άτομα. Το έτος **1989** έγινε δεκτή από το Ινστιτούτο διεθνούς δικαίου << η **διακήρυξη των διεθνών δικαιωμάτων του ανθρώπου**>>. Η ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών παρέχει την ευκαιρία διακήρυξης πίστης των λαών στα δικαιώματα του ανθρώπου με το καταστατικό του χάρτη.

Στις 10 Δεκεμβρίου **1948** ψηφίζεται στο Παρίσι η <<**Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων**>> η οποία συμπεριέλαβε έκτος από τον κλασικό κατάλογο πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Σε **κοινοτικό επίπεδο** σημαντικό σταθμό αποτέλεσε η υπογραφή της << **σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών**>> γνωστή και ως <<**σύμβαση της Ρώμης**>> (**ΕΣΔΑ**) από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης το **1950**. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η σύμβαση δεν περιορίστηκε απλώς στην διακήρυξη των ανθρώπινων δικαιωμάτων αλλά προχώρησε και στη εξασφάλιση με την ίδρυση της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρώπινων Δικαιωμάτων** καθώς και του **Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρώπινων Δικαιωμάτων**.

Οι περιλαμβανόμενες στις ιδρυτικές συνθήκες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων <<**κοινοτικές ελευθερίες**>> περιορίζονται στον οικονομικό χώρο. Σε αυτές ανήκουν η απαγόρευση διάκρισης βάσει της ιθαγένειας εγκατάστασης, η ελευθερία παροχής υπηρεσιών και η ελευθερία κίνησης κεφαλαίων. Η εξέλιξη όμως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που αντικατροπτίζεται στη συνεχώς αυξανόμενη ενίσχυση της πολιτικής τους διάστασης έχει καταστήσει αναγκαία την προστασία των ατομικών ελευθεριών σε κοινοτικό επίπεδο. Το

ζήτημα διεθνούς προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων τίθεται σε νέα βάση μετά την υιοθέτηση του χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Δεκέμβριο του 2000 στη Σύνοδο Κορυφής στη Νίκαια της Γαλλίας ο οποίος καταρτίθηκε από μια Συνέλευση. Αν και τα εθνικά συντάγματα των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ΕΣΔΑ παρέχουν ένα επαρκές πλαίσιο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και παρότι το άρθρο 6 παρ.2 Συνθ.ΕΕ προβλέπει ρητά ότι η ένωση οφείλει να εφαρμόζει τα θεμελιώδη δικαιώματα ως γενικές αρχές του κοινωνικού δικαίου δεν πρέπει να υποτιμάται ο εν λόγω χάρτης ο οποίος αποτελείται από επτά Κεφαλαία και τού οποίου φορείς είναι άλλοτε << κάθε πρόσωπο>> και άλλοτε οι κοινωνικοί πολίτες ενώ αποδέκτες του είναι τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εκείνα των κρατών-μελών.

Άμεσα συνυφασμένο με τον χάρτη είναι το σχέδιο του Ευρωπαϊκού Συντάγματος το οποίο εκπονήθηκε από τη << **Συνέλευση για το Μέλλον της Ευρώπης** >> και δεν έχει υιοθετηθεί ακόμα και από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

1

¹ Βλ.Α Δημητρόπουλος , Συνταγματικά Δικαιώματα ,εκδόσεις Α.Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005 ,σελ, 14

Τέλος πρέπει να τονιστεί ότι υπάρχουν και αλλά πρόσφατα διεθνή κείμενα που κατοχυρώνουν ειδικότερα θεμελιώδη δικαιώματα , ιδίως ενόψει των κινδύνων που πηγάζουν από την τεχνολογική εξέλιξη.Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η **Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και την Βιοϊατρική** (υπογραφείσα στο Ονιέδο στις 4/4/1997 κυρηχθείσα με τον ν. 2619/1998)και το πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση αυτή περί απαγορεύσεως της κλωνοποίησης ανθρώπινων όντων.

Στο πλαίσιο της **ελληνικής έντονης τάξης** τα Συνταγματικά Δικαιώματα κατοχυρώνονται στα **Ελληνικά Συντάγματα**.² Το **Σ της Επιδαύρου** (1822) περιλαμβάνει ιδιαίτερο τμήμα με τον τίτλο << **Περί των Γενικών Δικαιωμάτων των κατοίκων της επικράτειας της Ελλάδος**>>.Το **Σ του Άστρους** (1823) περιέχει επίσης ιδιαίτερο κεφάλαιο με τον τίτλο << **Περί των Πολιτικών Δικαιωμάτων των Ελλήνων**>>. Συστηματικότερη και πληρέστερη είναι η κατοχύρωση των συνταγματικών δικαιωμάτων στο **Σ της Τροιζήνας** (1827).Εκτός από την κατοχύρωση της ισότητας , της ζωής ,της τιμής και της ιδιοκτησίας ,κατοχυρώνεται ρητά η προσωπική ελευθερία.Το **Σ του 1844** ρυθμίζει τα συντάγματα δικαιώματα με τις διατάξεις δώδεκα άρθρων του στο κεφάλαιο << **Περί του δημόσιου δικαίου των Ελλήνων**>>.

Το **Σ του 1864** στο ομότιτλο κεφάλαιο επαναλαμβάνει τις αναφερόμενες στα συνταγματικά δικαιώματα διατάξεις του Σ 1844 αλλά επιφέρει και νέες ρυθμίσεις όπως η κατοχύρωση της αρχής του νομικού ή φυσικού δικαστή, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι του συνεταιρίζεσθαι κτλ.Το **Σ του 1927** ρυθμίζει τα συνταγματικά με τις διατάξεις των 22 άρθρων του.Το **Σ του 1952** ρυθμίζει επίσης τα συνταγματικά δικαιώματα στο << **Περί του Δημόσιου Δικαίου των Ελλήνων**>> Κεφάλαιο με τις διατάξεις των 18 άρθρων του.

Στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα τα συνταγματικά δικαιώματα ρυθμίζουν στο δεύτερο μέρος με τον τίτλο << ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα >>.Η αναθεώρηση του **1986** δεν έθιξε ζητήματα συνταγματικών δικαιωμάτων σε αντίθεση με εκείνη του **2001** που ρύθμισε πολλά σχετικά ζητήματα. Στο ισχύον Σύνταγμα , όπως και τα προηγούμενα προτάσσεται η αρχή της ισότητας

² Βλ.Α Δημητρόπουλος , Συνταγματικά Δικαιώματα ,εκδόσεις Α.Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005 ,σελ, 15

(άρθρο 4) και ακολουθεί η κατοχύρωση της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5). Ρυθμίζονται η σύλληψη και το αυτόφωρο έγκλημα (άρθρο 6) κατοχυρώνεται η αρχή <<ουδεμία ποινή άνευ νόμου>> και απαγορεύονται τα βασανιστήρια και η γενική δήμευση (άρθρο 7). Κατοχυρώνονται ακόμη η αρχή νομικού η φυσικού δικαστή (άρθρο 8), το άσυλο της κατοικίας (άρθρο 9) του δικαίωμα του αναφέρεσθαι (άρθρο 10), το δικαίωμα του συνέρχεσθαι (άρθρο 11) τού συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 12) η θρησκευτική ελευθερία (άρθρο 13), η ελευθερία έκφρασης και η ελευθερία του τύπου (άρθρο 14), η ραδιοτηλεόραση (άρθρο 15), η τέχνη, η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία, η παιδεία (άρθρο 16), η ιδιοκτησία και η αναγκαστική απαλλοτρίωση (άρθρο 17 και 18) το απόρρητο των επιστολών (άρθρο 19) η παροχή έννομης προστασίας (άρθρο 20) ο γάμος και η οικογένεια (άρθρο 21), η εργασία (άρθρο 22), η συνδικαλιστική ελευθερία (άρθρο 23) και το περιβάλλον (άρθρο 24).

Με την αναθεώρηση του 2001 έγιναν στο κεφαλαίο των συνταγματικών δικαιωμάτων οι παρακάτω παρεμβάσεις :

Άρθρα: 4 (ερμηνευτική δήλωση), 5 παρ 4 και 5 (ατομικά διοικητικά μέτρα και προστασία της γενετικής ταυτότητας), 5 Α (δικαίωμα στην πληροφόρηση), 6 παρ 4 (ανώτατο όριο προφυλάκισης) 7 παρ 3 (θανατική ποινή) 9 Α (προστασία προσωπικών δεδομένων) 10 παρ 3 (παροχή πληροφοριών και χορήγηση εγγράφων) 12 παρ 4 (κατάργηση περιορισμών του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι για τους δημόσιους υπαλλήλους) 14 παρ 5 και 7 (προστασία προσωπικότητας από Μ.Μ.Ε) 14 παρ 9 (ιδιοκτησιακό καθεστώς Μ.Μ.Ε) 15 παρ 2 (καθεστώς ραδιοτηλεόρασης) 17 (απαλλοτρίωση) 19 παρ 2 και 3 (απόρρητο επιστολών και επικοινωνίας) 21 παρ 5 και 6 (δημογραφική πολιτική και άτομα με αναπηρίες) 22 (ΣΣΕ από δημοσίους υπαλλήλους) 24 (προστασία περιβάλλοντος) 25 (γενικά περί ατομικών δικαιωμάτων – αναλογικότητα) 116 παρ 2 (θετικά μέτρα υπέρ των γυναικών)

Χαρακτηριστικό είναι ότι στη σύγχρονη έννομη τάξη, η διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν είναι απλά <<ιδιωτική υπόθεση >> αλλά αποτελεί κρατικό σκοπό. Σε αντίθεση προς το παλαιό κράτος αποχής το σύγχρονο συνταγματικό πλαίσιο τα συνταγματικά δικαιώματα τελούν υπό την εγγύηση του κράτους (Σ άρθρο 25 παρ 1)

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΛΑΣΤΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΝΝΟΜΗΣ ΤΑΞΗΣ-Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Η γενικότερη αναγκαιότητα προερμηνευτικής θεωρίας η (προ) επιλογή (προ) ερμηνευτικών θέσεων για την έρευνα και για την αντιμετώπιση των νομικών φαινομένων , εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονη στην περιοχή των συνταγματικών δικαιωμάτων

Ειδικότερα στο πεδίο των συνταγματικών δικαιωμάτων προερμηνευτικές θέσεις αποτελούν :

- 1 Η σύγκρουση υποκειμενισμού – αντικειμενισμού**
- 2 Η διαπάλη μονισμού-δυσισμού**
- 3 Η θεωρία της Καταστατικής αρχής της έννομης τάξης**
- 4 Η σχέση Δικαίου-Πραγματικότητας**
- 5 Η μεταβλητότητα του δικαίου**

Υποκειμενισμός και αντικειμενισμός : Η γενικότερη φιλοσοφική διαπάλη υποκειμενισμού και αντικειμενισμού, μεταφερόμενη στο πεδίο των συνταγματικών δικαιωμάτων , οδήγησε τελικά στη διαμόρφωση δύο θεωριών.

Η παραδοσιακή θεωρία είναι κατ'εξ αρχήν υποκειμενική , ενώ αντίθετα η σύγχρονη θεωρία έχει έντονα αντικειμενικό χαρακτήρα.

Στο ευρύτερο πλαίσιο της υποκειμενικής παραδοσιακής νομικής θεωρίας δημιουργήθηκε η υποκειμενική θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων , σύμφωνα με την οποία τα ατομικά , δημόσια αμυντικά δικαιώματα , στρέφονται κατά του κράτους. Η υποκειμενική-παραδοσιακή θεωρία βλέπει μόνο τα δικαιώματα (από εκεί άλλωστε προκύπτει και ο τίτλος του διδασκομένου μαθήματος) ανεξάρτητα από το νομικό τους περιβάλλον και έτσι η σύγκρουση (νομικά) δικαιωμάτων εδώ θεωρείται πλαστή.

Η σύγχρονη-αντικειμενική θεωρία αντίθετα βλέπει τα δικαιώματα αλλά και το θεσμικό τους περιβάλλον.Αποκτά έτσι ιδιαίτερη σημασία η διαπίστωση ότι αναγκαία το δικαίωμα δεν ασκείται απομονωμένο αλλά σε ένα ευρύτερο αντικειμενικό θεσμικό νομικό

περιβάλλον μέσα σε κάποια έννομη σχέση ή θεσμό από τον οποίο και επηρεάζεται έντονα.

Κατά την θεωρία αυτή οι συνταγματικές διατάξεις δεν περιέχουν μόνο υποκειμενικά δίκαια αλλά και αντικειμενικές αρχές. Τα συνταγματικά δικαιώματα ως αμυντικά δικαιώματα στρέφονται *erga omnes* , ενώ παράλληλα έχουν αποκτήσει και προστατευτικό αλλά και διασφαλιστικό περιεχόμενο. Εφαρμόζονται σε δύο επίπεδα , γενικό και ειδικό καθώς επίσης και μέσα σε όλες τις έννομες σχέσεις και τους θεσμούς δημόσιου και ιδιωτικού δικαίου.

Στο πεδίο των συνταγματικών δικαιωμάτων ιδιαίτερη έκταση προσλαμβάνει επίσης η **διαπάλη μονισμού και δυϊσμού** η οποία συνδέεται άμεσα με τη λεγόμενη τριτενεργεία.

Κατά την **δυσιαστική αντίληψη** τα συνταγματικά δικαιώματα δεν εφαρμόζονται στο ιδιωτικό δίκαιο. Αντίθετα κατά τον μονισμό ο οποίος υποστηρίζει την ενοποίηση της έννομης τάξης βλέποντας το Συνταγματικό Δίκαιο ως υπερδημόσιο δίκαιο τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμόζονται και στο ιδιωτικό δίκαιο όπως ρητά ορίζεται πλέον στο άρθρο 25 παρ 1 εδ γ' του ισχύοντος Συντάγματος. Μεγάλη είναι επίσης η σημασία και η εφαρμογή στο πεδίο των συνταγματικών δικαιωμάτων , **της θεωρίας καταστατικής αρχής** , της αρχής του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας η οποία αποτελεί και κορυφαίο συνταγματικό δικαίωμα (άρθρο 5 Σ) που χρωματίζει όλες τις περιοχές του δικαίου.

Στο πλαίσιο της **σχέσης δικαίου και πραγματικότητας** σημαντική είναι η φύση του πράγματος η οποία αναδεικνύεται ως ορθότερη και απαραίτητη μέθοδος για την ανάλυση των συνταγματικών δικαιωμάτων. Το δίκαιο ρυθμίζει την πραγματικότητα αλλά και η πραγματικότητα παράγει το δίκαιο. Έτσι η αλλαγή της πραγματικότητας μπορεί να οδηγήσει στην αλλαγή του νοήματος της ίδιας λεκτικής διατύπωσης ακόμη και στην αλλαγή του Συντάγματος χωρίς αναθεώρηση (π.χ αρχή δεδηλωμένης 1875) . Χρήσιμη είναι επίσης η φύση του πράγματος για την ερμηνεία εννοιών όπως π.χ η θρησκεία. Έτσι η φύση των πραγμάτων μπορεί ν' αποτελέσει και πηγή δικαίου.

Στις βάσεις της σύγχρονης νομικής θεωρίας των συνταγματικών δικαιωμάτων , ανήκει η γενικότερη προερμηνευτική θέση , η αναφερόμενη στη **μεταβλητότητα των πραγμάτων**. Ιδιαίτερη επίσης είναι η σημασία της θέσης για τον αξιόλογο ανθρωπιστικό χαρακτήρα της σύγχρονης έννομης εποχής, στην οποία καθιερώνεται κλειστό προς το πίσω σύστημα συνταγματικών δικαιωμάτων.

Η αναφορά στις προερμηνευτικές αρχές μας βοηθάει στη κατανόηση της παραδοσιακής υποκειμενικής θεωρίας αλλά και της ανεπαρκείας της και οδηγεί στη σύγχρονη αντικειμενική θεσμική ερμηνεία των συνταγματικών δικαιωμάτων. Σύμφωνα με την **παραδοσιακή θεωρία** τα ατομικά δικαιώματα απέκτησαν αμυντικό χαρακτήρα από τα πρώτα ήδη στάδια της διαμόρφωσης τους και θεωρήθηκαν ως αμυντικοί κανόνες δικαίου, απαραίτητοι για την απόκρουση των κατά του << φύσει ελεύθερου >> ανθρώπου απειλών. Αν και από τους θεωρητικούς του φυσικού δικαίου η ελευθερία του ανθρώπου θεωρήθηκε ως αδιαίρετο σύνολο στην κλασική θεωρία, τα θεμελιώδη δικαιώματα προσέλαβαν αποκλειστική κατά του κράτους κατεύθυνση. Η σμίκρυνση του περιεχομένου των ατομικών δικαιωμάτων οφείλεται σε λόγους κυρίως ιστορικούς. Η κατεύθυνση αυτή ανάγεται αφενός στο γεγονός ότι το κράτος με τον αυταρχικό χαρακτήρα που του είχε προσδοθεί εμφανίζονταν την εποχή εκείνη ως η μεγαλύτερη απειλή της ελευθερίας του ανθρώπου και αφετέρου στην επικράτηση της αστικής τάξης που βασίστηκε στην ατομοκρατία και στην αντίληψη του απεριόριστου και χωρίς φραγμούς κοινωνικοοικονομικού ανταγωνισμού.

Παράλληλα η φιλελεύθερη δημοκρατία και το δίκαιο που δημιούργησε βασίστηκε στο δυαδισμό κράτους και κοινωνίας. Έτσι κατά την κλασική θεωρία τα ατομικά δικαιώματα χαράζουν τα νομικά σύνορα, ανάμεσα στην κοινωνική και κρατική περιοχή, βάζουν τα διαχωριστικά όρια κράτους-κοινωνίας. Στη μεταξύ κράτους και κοινωνίας αντίθετα ανταποκρίθηκε με πληρότητα η διάκριση του δικαίου σε δημόσιο και ιδιωτικό. Σύμφωνα με την κλασική νομική θεωρία, η κρατική περιοχή, ως δημόσια περιοχή, διέπεται από το δημόσιο δίκαιο. Η κατά του κράτους κατεύθυνση βρήκε την ολοκληρωτική νομική της διαμόρφωση στη διάπλαση των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Στο πλαίσιο της κλασικής νομικής σκέψης ενώ όσον αφορά την προς το κράτος κατεύθυνση τους, ο ρόλος των ατομικών δικαιωμάτων είναι περιοριστικός, όσον αφορά την προς τα άτομα λειτουργία τους είναι πόλος απελευθερωτικός. Ατομικά δικαιώματα και ατομικές ελευθερίες είναι όροι συνώνυμοι στην κλασική νομική θεωρία.

Τέλος το όλο πλέγμα της οικονομοπολιτικής φιλοσοφίας της εποχής της γαλλικής επανάστασης αποδίδει ο όρος <<φιλελευθερισμός>> που βασίστηκε στην ατομιστική αρχή. Στον οικονομικό χώρο ο οικονομικός φιλελευθερισμός (λιμπεραλισμός) τάχθηκε υπέρ άκρατης και αδέσμευτης ιδιωτικής πρωτοβουλίας και διακήρυξε ότι το ατομικό συμφέρον αποτελεί το ισχυρότερο

κίνητρο της ανθρώπινης δραστηριότητας. Το <<γενικό συμφέρον>> (internet general) νοείται έτσι ως το άθροισμα των ατομικών συμφερόντων.

Οι παραπάνω φιλοσοφικοοικονομικές βάσεις προσδιόρισαν το χαρακτήρα του φιλελεύθερου δικαιοσύνης συστήματος, μέσα στο οποίο οι συνταγματικοί κανόνες δικαίου οι αναφερόμενοι στα ατομικά δικαιώματα διαπλάστηκαν, όχι ως αντικειμενικοί συνταγματικοί κανόνες δικαίου, αλλ'ως δικαιώματα, στην κυριολεξία του ελληνικού νομικού όρου. Συνεπώς το κλασικό δικαιοσύνης οικοδόμημα, βασισμένο στην υποκειμενική (ατομικιστική) αρχή απέκτησε έντονο υποκειμενικό χαρακτήρα και τα ατομικά δικαιώματα διαμορφώθηκαν από την κλασική θεωρία ως τα δικαιώματα.

Η κλασική νομική θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων αδυνατεί να εξηγήσει με πληρότητα και ακρίβεια την φύση και τη λειτουργία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στη σύγχρονη έννομη τάξη. Τα πολιτικά δικαιώματα δεν είναι <<ατομικά>> δικαιώματα. Ξένη προς την παραδοσιακή νομική θεωρία παρέμεινε επίσης και η έννοια των <<κοινωνικών>> λεγόμενων δικαιωμάτων.

Η ανεπάρκεια αυτή της παραδοσιακής νομικής θεωρίας έστρεψε την επιστήμη προς την κατεύθυνση της έρευνας της μεταβολής των ατομικών δικαιωμάτων. Τα ατομικά δικαιώματα μέσω της ιστορικής εξέλιξης υπέστησαν μεταβολή νοήματος το περιεχόμενο της οποίας πολυσήμαντο. Είναι καταρχήν μεταβολή του περιεχομένου τους αυτά δεν έχουν μόνον αρνητική-αμυντική διάσταση, αλλά και προστατευτική, όπως επίσης και εξασφαλιστική-διεκδικητική. Μεταβολή σημειώνεται και στη φύση τους εφόσον τα συνταγματικά δικαιώματα δεν είναι μόνο δικαιώματα στην κυριολεξία του όρου (δικαίο εξ' υποκειμένου), αλλά και αντικειμενικοί κανόνες δικαίου. Μεταβολή έχουμε και στην κατεύθυνση τους αφού δεν στρέφονται πλέον μόνον στη κρατική, αλλά και σε οποιαδήποτε εξουσία. Μεταβλήθηκε έτσι και η θέση τους στην έννομη τάξη αλλά και ο νομικός τους χαρακτήρας. Δεν είναι πλέον απλά και μόνο κανόνες δημόσιου δικαίου, αλλά βασικά αξιώματα της συνολικά έννομης τάξης. Η μεταβολή ακόμη των συνταγματικών δικαιωμάτων ως είναι και ποσοτική αφού συνταγματικά δικαιώματα δεν είναι μόνο τα <<ατομικά δικαιώματα>> του κλασικού καταλόγου αλλά και τα πολιτικά και τα κοινωνικά. Η μεταβολή αυτή των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν μπορεί να είναι <<αυτόνομη>>, αλλά αναγκαία αποτελεί τμήμα της γενικότερης μεταβολής της έννομης τάξης από ατομικιστική σε κοινωνική ανθρωπιστική, της μεταβολής της δημοκρατίας, της

δημοκρατοποίησης του κράτους και της δημιουργίας του κοινωνικού κράτους δικαίου.

Σε αντίθεση με την παραδοσιακή νομική θεωρία στην **σύγχρονη έννομη τάξη** του κοινωνικού ανθρωπισμού, η συνταγματική προστατευτική υποχρέωση του κράτους δεν συμβιβάζεται με οποιαδήποτε <<προγραμματική>> φύση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η διάταξη του άρθρου 2 παρ 1 του ισχύοντος Συντάγματος δεν αφήνει περιθώρια για την υποστήριξη αυτής της γνώμης. Τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν <<ισχύον δίκαιο>>.

Κατά την πορεία της έννομης τάξης προς την σύγχρονη μορφή της η επίσημη προχώρησε στον εντοπισμό της αντικειμενικοποίησης των συνταγματικών δικαιωμάτων , που αποτελεί την πεμπτούσια της μεταβολής τους. Στη σύγχρονη έννομη τάξη τα συνταγματικά δικαιώματα έχουν διπλή φύση, αντικειμενική και υποκειμενική. Από τις αντικειμενικές αρχές απορρέουν υποκειμενικά δίκαια(δικαιώματα) του κάθε φορέα θεμελιώδους δικαιώματος. Π.χ από την αντικειμενική αρχή της ισότητας απορρέουν τα δικαιώματα ισότητας και από την αντικειμενική αρχή της ελευθερίας απορρέουν οι μερικότερες ελευθερίες του κάθε πολίτη.

Η μεταβολή αυτή των συνταγματικών δικαιωμάτων και η <<στροφή τους προς την αντικειμενική τους διάσταση>> οδηγούν στη **θεσμική θεωρία**. Η αντικειμενική θεωρία καθώς και οι προερμηνευτικές αρχές στις οποίες βασίζεται οδηγούν στη διαμόρφωση της θεσμικής ερμηνείας και κατ'επέκταση της θεσμικής εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων που αποτελεί μέθοδο διαλεκτική, αντικειμενική και ουσιαστική. Η θεσμική εφαρμογή αποτελεί ταυτόχρονη εφαρμογή του περιεχομένου των δικαιωμάτων και των διαπροσωπικών σχέσεων και κατευθυνόμενη προς την ανάλυση του φυσικού περιεχομένου και της φυσικής σχέσης δικαιωμάτων και θεσμών ,κατευθύνεται προς την <<ουσία των πραγμάτων>> και προς την εξασφάλιση ουσιαστικής δικαιοσύνης και αποτελεί έτσι ουσιαστική μέθοδο. Βασίζεται στην αντιπαράθεση των περιεχομένων δικαιώματος και διαπροσωπικής σχέσης (θεσμού). Η αντικειμενική , η θεσμική αυτή αντιπαράθεση αντικαθιστά την ,κατά την κλασική νομιμοπολιτική σκέψη, αντιπαράθεση ατόμου προς άτομο ,που πήρε τη νομική μορφή της αντιπαράθεσης δικαιώματος προς δικαίωμα, συμφέροντος προς το συμφέρον και που αντικατοπτρίζεται στη βαθιά ριζωμένη αντίληψη για <<σύγκρουση>> **δικαιωμάτων**.

• **ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

- **Χαρακτηριστικά των ατομικών
Συνταγματικών δικαιωμάτων**
- **Αντικρατική κατεύθυνση, αμυντικός
χαρακτήρας** -απόκρουση
επιθέσεων κράτους – όχι βελτίωση θέσης
-υπαγωγή στο δημόσιο δίκαιο μόνο
- **Ατομικιστικά δικαιώματα-εξετάζονται**
απομονωμένα, ανεξάρτητα από περιβάλλον και
κοινωνία , ενδιαφέρει το άτομο κάθεαυτό
- **Αρνητικό περιεχόμενο (status negativus)**
- **Ελευθεριακό περιεχόμενο** –μιλάμε για ελευθερία
,η ισότητα κατοχυρώθηκε πολύ περιορισμένα -
σήμερα έχουμε δικαιώματα υπόστασης
- **Υποκειμενικός χαρακτήρας** ¹³δικαιωμάτων.

Η «ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ» ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Έχοντας εξετάσει τόσο την ιστορική εξέλιξη των συνταγματικών δικαιωμάτων όσο και την πορεία τους κατά την μεταβολή της έννομης τάξης με το πέρασμα από την παραδοσιακή στη σύγχρονη θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε την πλαστότητα της «σύγκρουσης» των δικαιωμάτων μέσα στη σύγχρονη έννομη τάξη.

Νομική σύγκρουση

Σύγκρουση δικαιωμάτων υπο νομική έννοια είναι η ταυτόχρονη αναγνώριση και νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων περισσότερων φορέων κατά τρόπο ώστε η νόμιμη άσκηση του ενός να περιορίζει την επίσης νόμιμη άσκηση του δικαιώματος του άλλου. Χαρακτηριστικό της επομένως αποτελεί η νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων από όλους τους φορείς. Το χαρακτηριστικό αυτό όμως αποτελεί την ιδιομορφία της αφού παρά το γεγονός πως η άσκηση όλων των δικαιωμάτων από τους φορείς είναι νόμιμη, εντούτοις θίγεται κάποιο θεμελιώδες δικαίωμα. Η σύγχρονη έννομη τάξη δεν αποδέχεται το θέμα της σύγκρουσης θεωρώντας το ανύπαρκτο αφού κατά τους θεωρητικούς της παρότι και τα δύο μέρη εμφανίζονται ως νόμιμα, σίγουρα το ένα από αυτά είναι στην πραγματικότητα παράνομο. Εφόσον μια τέτοια έννοια δε μπορεί να γίνει δεκτή, τότε ο όρος αυτός δε μπορεί να έχει άλλη έννοια από εκείνη της «πραγματικής» σύγκρουσης η οποία συναντάται συχνά, της προσβολής δηλαδή των δικαιωμάτων των άλλων χωρίς αναγνώριση από το δίκαιο τέτοιας εξουσίας.

Πραγματική σύγκρουση

Πραγματική σύγκρουση δικαιωμάτων είναι η αποδοκιμαζόμενη από το δίκαιο παραβίαση του δικαιώματος του άλλου. Οι πραγματικές συγκρούσεις συναντώνται καθημερινά και κατ'αυτές ο ένας από τους

φορείς, ο επιτιθέμενος, ενεργοποιείται πέρα από το επιτρεπόμενο δικαί'ικό πλαίσιο, δηλαδή ενεργεί χωρίς δικαίωμα. Όπως είδαμε η παραδοσιακή νομική επιστήμη και μεθοδολογία, εφαρμόζει τα θεμελιώδη δικαιώματα μόνο στις σχέσεις «δημοσίου δικαίου» όπου το άτομο είναι φορέας θεμελιωδών δικαιωμάτων ενώ το κράτος δεν είναι. Η εφαρμογή έτσι των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις όπου και τα δύο μέρη είναι φορείς θεμελιωδών δικαιωμάτων παρουσιάζεται προβληματική αφού η διαπροσωπική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων ανασύρει το πρόβλημα της σύγκρουσης δικαιωμάτων. Αυτή και μόνη η τοποθέτηση του ζητήματος της σύγκρουσης των δικαιωμάτων είτε «σχετικά» είτε «ανεξάρτητα» προς το θέμα της τριτενέργειας, κάνει σαφές ότι δεν πρόκειται για ένα πρόβλημα που δημιουργείται μόνον εφόσον γίνεται δεκτή η τριτενέργεια αλλά πρόκειται για ένα γενικότερο θέμα που απασχολεί τη νομική επιστήμη. Το αν υπάρχει ή όχι ζήτημα σύγκρουσης δικαιωμάτων, δεν εξαρτάται από την «τριτενέργεια» και τη θεωρητική της αποδοχή. Αν πράγματι υπάρχει θέμα σύγκρουσης δικαιωμάτων, η άρνηση της τριτενέργειας οδηγεί στη συγκάλυψή του. Δεν πρόκειται δηλαδή να εμποδιστεί η σύγκρουση των δικαιωμάτων με την άρνηση της τριτενέργειας³. Η πλαστή εικόνα της σύγκρουσης δικαιωμάτων εμφανίζεται όπως και το ίδιο το πρόβλημα δημιουργείται μόνον όταν αυτό εξετάζεται στο πλαίσιο της ατομιστικής έννομης τάξης.

Η αντίληψη για την σύγκρουση των δικαιωμάτων, προέρχεται από την αντίληψη της ατομιστικής ανταγωνιστικής διαδικασίας, στην οποία είναι επιτρεπτή η παραβίαση των δικαιωμάτων των άλλων, η παραβίαση από τον ισχυρό, των δικαιωμάτων του λιγότερο δυνατού. Δεν συμβιβάζεται όμως με τον κοινωνικό ανθρωπισμό και την ανθρωπιστική αντίληψη για την άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως κοινωνικών δικαιωμάτων,

³ Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα

στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής άμιλλας. Όπως προκύπτει από την ανθρωπιστική αρχή, στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού, αναγνωρίζεται μόνο η εξουσία του ανθρώπου στο άτομό του (αυτεξουσία, αυτοπροσδιορισμός) όχι όμως η εξουσία του ατόμου πάνω σε άλλα άτομα όπως επίσης ότι η εξουσία πάνω σε πράγματα δεν επιτρέπεται να οδηγεί στην κυριαρχία πάνω σε άλλους ανθρώπους. Επομένως στη σύγχρονη έννομη δεν υφίσταται από νομική άποψη «σύγκρουση» δικαιωμάτων, με την έννοια ότι δύο δικαιώματα συγκρούονται ασκούμενα κατά νόμιμο τρόπο αλλά στην πραγματικότητα ο ένας από τους δύο φορείς έχει θίξει τα δικαιώματα του άλλου. Εφόσον λοιπόν προσβάλλεται θεμελιώδες δικαίωμα, δεν πρόκειται για σύγκρουση αλλά για προσβολή δικαιώματος.

Στο πλαίσιο όμως των πολύμορφων διαφορών που ανακύπτουν ανάμεσα στους φορείς των θεμελιωδών δικαιωμάτων που οφείλονται στις πραγματικές συγκρούσεις ανάμεσα στα άτομα οι οποίες συναντώνται συχνά στην καθημερινότητά μας αναφέρεται το ζήτημα της αποστολής του δικαίου μέσα στο πνεύμα της σύγχρονης έννομης τάξης. Η σύγχρονη έννομη τάξη ρυθμίζει τα δικαιώματα, όχι ως αλληλοσυγκρουόμενα, αλλά ως αρμονικά ασκούμενα. Αποστολή και αξία της συνεπώς όπως και του δικαίου αποτελεί η επιβολή της αρμονικής συμβίωσης η άρση δηλαδή των πραγματικών συγκρούσεων με νομικούς κανόνες.

ΕΜΦΑΝΕΙΣ ΚΑΙ «ΝΟΜΙΜΟΦΑΝΕΙΣ» ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ

Στις δυσχερείς περιπτώσεις , όταν δηλαδή η διάκριση του νομίμου από το παράνομο παρουσιάζεται δύσκολη ο κριτής καταφεύγει στην στάθμιση στις περιπτώσεις στις οποίες δεν είναι δυνατή η ταυτόχρονη πραγματοποίηση του περιεχομένου δύο ή περισσότερων αγαθών ίσης αξίας. Η υπο νομική έννοια σύγκρουση, η «σύγκρουση δικαιωμάτων» αποτελεί την θεωρητική βάση της στάθμισης. Αν δεν προηγείται σύγκρουση δε μπορεί να υπάρξει και στάθμιση. Η σύγκρουση έτσι αποτελεί την *causa* της στάθμισης.

Στις νομιμοφανείς συγκρούσεις και τα δύο μέρη της διαφοράς εμφανίζονται να ασκούν νομίμως το δικαίωμα και εντούτοις να συγκρούονται. Η ευκολία της μιας κατηγορίας (εμφανών) περιπτώσεων έγκειται στο ότι ενώ η δράση του ενός μέρους (αμυνόμενου) βρίσκεται εντός του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος η δράση του άλλου μέρους (επιτιθεμένου) έχει εμφανώς υπερβεί τα όρια έχοντας βγει εκτός γενικού περιεχομένου. Επιπροσθέτως η δυσχέρεια της δεύτερης κατηγορίας (νομιμοφανών) συγκρούσεων έγκειται στο ότι η δράση και των δυο μερών εμπίπτει στο γενικό περιεχόμενο των αντίστοιχων δικαιωμάτων, με αποτέλεσμα και οι δυο συμπεριφορές να φαίνονται νόμιμες. Έτσι το πράγματι δύσκολο της νομιμοφανούς διαφοράς δεν ανάγεται στην εκτός του γενικού περιεχομένου περιοχή, αλλά βρίσκεται μέσα σε αυτή και η επίλυση προϋποθέτει τον προσδιορισμό του θεσμικού (και όχι απλά του γενικού) περιεχομένου. Η συμπεριφορά δηλαδή κάποιου από τα δυο μέρη βρίσκεται μεν εντός του

γενικού περιεχομένου πλην όμως έχει υπερβεί τα όρια που θέτει το γενικό περιεχόμενο.⁴

⁴ Βλ. Ανδρέας, Γ. Δημητρόπουλος, Κοινωνικός Ανθρωπισμός, ΝοΒ

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ «ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ» ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ.

Ο σπουδαιότερος ίσως περιορισμός των ατομικών αλλά και των κοινωνικών δικαιωμάτων όπως διαπιστώνουμε προέρχεται από την ανάγκη αμοιβαίας οριοθέτησης των βιοτικών σχέσεων που ρυθμίζουν, καθώς και της ένταξης τους στο συνολικό πλαίσιο της συνταγματικής τάξης έτσι ώστε να διασφαλίζεται η συστηματική και τελολογική ενότητα του Συντάγματος.

Πρώτη περίπτωση περιορισμού των συνταγματικών δικαιωμάτων αποτελεί το ανέφικτο της υλοποίησης ενός κοινωνικού δικαιώματος ,φαινόμενο που συναντάται συχνά, χωρίς αντίστοιχο περιορισμό ενός ατομικού δικαιώματος όπως για παράδειγμα όταν το κράτος πρέπει να απαλλοτριώσει ιδιωτική έκταση, για να ανεγερθούν εκεί εργατικές κατοικίες. Εδώ έχουμε περιορισμό του δικαιώματος του άρθρου 17 παρ 2 Σ με σκοπό την υλοποίηση του περιεχομένου του δικαιώματος του άρθρου 21 παρ 4 Σ.

Δεύτερη περίπτωση περιορισμού των συνταγματικών δικαιωμάτων αποτελεί η άσκηση ενός και του αυτού δικαιώματος από πολλούς φορείς ταυτόχρονα η οποία μπορεί να καθίσταται ανέφικτη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αδύνατη ταυτόχρονη ελεύθερη κίνηση των αυτοκινήτων σε πολυσύχναστη διασταύρωση.

Οποιαδήποτε προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος οφείλει να έχει ως αφετηρία τη θεμελιώδη παραδοχή της <<τυπικής νομικής ισοδυναμίας όλων των διατάξεων ,οι οποίες περιλαμβάνονται στο Σύνταγμα>> .

Συνεπώς δεν τίθεται θέμα in abstracto προτίμησης οποιασδήποτε συνταγματικής διάταξης σε βάρος άλλης, εκτός βέβαια αν μεταξύ τους υφίσταται σχέση ειδικότητας.

⁵ Βλ. ΣτΕ 292/1984, Ολ., ΤοΣ1985, σ.511 επ.

όπως είναι αυτή που υπάρχει μεταξύ των άρθρων 5 παρ 2 εδ α' και 7 παρ3 εδ β' Συντ., με αποτέλεσμα να μην είναι πάντοτε συνταγματικά απαγορευμένη η θανατική ποινή.⁶

Δεδομένου ότι πρόκειται για τυπικά ισοδύναμες διατάξεις η σύγκρουση τους μπορεί ν'αντιμετωπισθεί μόνο με βάση μια ad hoc σχέση προτιμήσεως ανάμεσα τους, με γνώμονα τη βέλτιστη δυνατή έκβαση στη σύγκρουση των διακυβευόμενων δικαιωμάτων και έννομων αγαθών. Σε αλλοδαπές συνταγματικές τάξεις, όπως π.χ η αμερικανική, διαφαίνεται αντίθετα η τάση για a priori αξιολογική ιεράρχηση των ελευθεριών σε << προτιμώμενο>> (preferred freedoms) και μη.

Προς την κατεύθυνση της ιεράρχησης συνταγματικών αρχών και δικαιωμάτων φαίνεται να προχωρεί απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου. Αυτή δέχθηκε ότι η προστασία της επιστήμης (άρθρο 16, παρ 1 Συντ.) και της έκφρασης (άρθρο 14 Συντ.)<<επειδή αποσκοπεί στη διαφύλαξη υψίστων κοινωνικών αγαθών, καλύπτει (νομιμοποιεί) και προσβολές του δικαιώματος της προσωπικότητας που τυχόν υπάρχουν στην ενάσκησή τους, οι οποίες έτσι, εφόσον δεν προσβάλλεται η αξία του ανθρώπου, δεν είναι παράνομες διότι η προσωπικότητα, αν θίγεται, έχει στην συγκεκριμένη περίπτωση υποδεέστερη σημασία σε σχέση με το αγαθό των ως άνω ελευθεριών>>.⁷

Εδώ προκύπτει μια ιεράρχηση με την αξία του ανθρώπου στην κορυφή (άρθρο 2παρ.1 Συντ.), τις ελευθερίες της επιστήμης και της έκφρασης σε επόμενο επίπεδο και τέλος το επίσης κατοχυρωμένο στο Σύνταγμα δικαίωμα της προσωπικότητας υποδεέστερο από αυτές, ιεράρχηση κριτήριο της οποίας αποτελεί η αξιολόγηση που με τη σειρά της δημιουργεί νέα προβληματική σχετικά με τον υποκειμενικό χαρακτήρα αυτής και την

⁶ Βλ. Κ. Χρυσόγονο- Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα

⁷ Βλ. Α.Π. 13/1999, Ολ., ΤοΣ1999,σ.253

υποκατάσταση του δικαστή στον ρόλο του συντακτικού νομοθέτη.

Η άρνηση λοιπόν μιας a priori αξιολογικής ιεράρχησης θέτει το ζήτημα της αντιμετώπισης ή αλλιώς της αμεροληψίας της δικαστικής κρίσης, ζήτημα άρρηκτα συνυφασμένο με το γενικότερο θέμα της ερμηνείας του Συντάγματος. Θα μπορούσε παρά ταύτα να διατυπωθεί η κατευθυντήρια αρχή της πρακτικής αρμονίας ή πρακτική εναρμόνιση των συγκρουόμενων δικαιωμάτων ή διατάξεων. Αυτό σημαίνει αφενός ότι πρέπει καταρχήν να αποφεύγεται η βιαστική στάθμιση των εκατέρωθεν συνταγματικά αναγνωρισμένων αγαθών με επιλογή του ενός και παραμερισμό του άλλου και αφετέρου ότι ο ερμηνευτής αλλά και εφαρμοστή του Συντάγματος οφείλουν να επιδιώκουν την εναρμόνιση τους ώστε το κάθε αγαθό να τυγχάνει προστασίας στο μέτρο φυσικά του αμοιβαία δυνατού. Η αμοιβαία οριοθέτηση τους οδηγεί στη καλύτερη πρακτική εφαρμογή και των δύο ή περισσότερων αγαθών τα οποία κατοχυρώνουν οι συγκρουόμενες συνταγματικές διατάξεις. Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό στο συχνά παρατηρούμενο παράδειγμα του αποκλεισμού του οδοστρώματος από τον διαδηλωτές.

Παρατηρείται ενώ ότι εφόσον η ελευθερία της οδικής κυκλοφορίας είναι συνήθης και καθημερινή, ο περιορισμός της, ποτέ-ποτέ για να καταστεί δυνατή η άσκηση της ελευθερίας των συναθροίσεων είναι θεσμικός αλλά και επιβεβλημένος. Αυτό όμως ισχύει υπό την αίρεση ότι πρόκειται για συνάθροιση παροδικού χαρακτήρα, διάρκειας μερικών ωρών. Αν αντίθετα οι συγκεντρωμένοι εννοούν να <<καταλάβουν>> επί εικοσαήμερο το οδόστρωμα της εθνικής οδού, προκειμένου έτσι να παραλύσουν την οικονομική ζωή και να επιβάλλουν τις απόψεις τους στην πολιτεία, το πράγμα ασφαλώς αλλάζει. Μια τέτοια συμπεριφορά δε μπορεί να βρει πλέον έρεισμα στο δικαίωμα της συνάθροισης, διότι θίγει υπέρμετρα την οικονομική ελευθερία καθώς και την ελευθερία κίνησης μεγάλου αριθμού τρίτων προσώπων.

Γενικότερα η αρχή της πρακτικής εναρμόνισης συνεπάγεται την απαίτηση του σεβασμού <<της επιλογής σχέσης των χρησιμοποιημένων μέσων, προς το επιδιωκόμενο σκοπό ή της συνάφειας του μέσου προς το σκοπό>>

Πρέπει επομένως η νομική λύση να μπορεί να γίνει διυποκειμενικά δεκτή, ακριβώς διότι είναι γενικότερη σε κάθε περίπτωση, ασχέτως προς τα πρόσωπα αυτών που κρίνουν ή κρίνονται κάθε φορά.

Υπό τις προϋποθέσεις αυτές η συνδρομή λόγου δημοσίου συμφέροντος που δικαιολογεί τη μεταβολή του περιορισμού δάσους, εφόσον προέχει για την εθνική οικονομία η χρήση του, θα πρέπει να γίνει δεκτή μονό σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις και πάντως όχι για οικιστικούς σκοπούς,⁸ έστω και αν αυτοί συνίσταται σε υλοποίηση της επιταγής του άρθρου 21 παρ.4Συντ.

⁸ Βλ. ΣτΕ 1/1992, ΕλλΔνη 1993, σ. 859

ΠΕΡΙΛΗΨΗ – ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η προσέγγιση του ζητήματος της «Σύγκρουσης» των Δικαιωμάτων στη σύγχρονη ελληνική έννομη τάξη αλλά και στο πλαίσιο της νομικής σκέψης γενικότερα. Η προσέγγιση του θέματος επιχειρείται αρχικά με την μελέτη της ιστορικής εξέλιξης των Συνταγματικών Δικαιωμάτων γενικότερα στο πρώτο κεφάλαιο. Στη συνέχεια στο δεύτερο κεφάλαιο και προς καλύτερη κατανόηση του θέματος αυτό εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της μεταβολής της έννομης τάξης η οποία συντελείται με την μετάβαση από την παραδοσιακή στη σύγχρονη θεωρία η οποία με τη σειρά της επέφερε και αντίστοιχη αλλαγή των των δικαιωμάτων καθώς και του τρόπου αντιμετώπισης των ζητημάτων που συνδέονται με αυτά. Συνεχίζοντας στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται αναλυτικά το θέμα της «Σύγκρουσης» Δικαιωμάτων καθώς και το ζήτημα της διάκρισης των συγκρούσεων σε εμφανείς και «νομιμοφανείς» ενώ τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο μελετάται η πρακτική πλευρά του θέματος μέσα από την εξέταση της αντιμετώπισης της Συγκρούσεως των Δικαιωμάτων από την ελληνική δικαστηριακή πρακτική.

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΕΙΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Π.Δ. Δαγτόγλου – Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τόμος Α΄, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα
- 2) Π.Δ. Δαγτόγλου – Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τόμος Β΄, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα
- 3) Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος – Συνταγματικά Δικαιώματα, τεύχος Γ – ημίτομος Ι, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα
- 4) Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, Γενική Συνταγματική θεωρία
- 5) Κώστας Χρυσόγονος – Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή
- 6) Κώστας Γ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 2005
- 7) Αριστόβουλος Ι. Μάνεση – Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικές Ελευθερίες α΄, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα
- 8) Φ. Βεγλερής – Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αθήνα 1982

9) Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο – Τα Θεμελιώδη Δικαιώματα(Γενικό Μέρος) , Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1988

10) Αντώνη Μ.Παντελή, Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981.

Περιοδικά

Το Σύνταγμα (Το Σ) 1999
Ελληνική Δικαιοσύνη (ΕλλΔνη) 1993

Διαδίκτυο

www.law.uoa.gr/~adimitrop